

WINCENTY WRZEŚNIEWSKI
Akademia Rolnicza w Poznaniu

DOBÓR METOD NAUCZANIA W PROCESIE KSZTAŁCENIA Z OMÓWIENIEM METODY PROJEKTU

Termin „metoda” pochodzi od greckiego słowa „methodos”, które oznacza sposób postępowania lub badania, a także drogę lub dochodzenie do prawdy.

W. Okoń [1970, s. 194] w podręczniku pt. *„Zarys dydaktyki ogólnej. Wersja programowana”* podaje, że metoda nauczania jest to „systematycznie stosowany sposób pracy nauczyciela z uczniami umożliwiający uczniom opanowanie wiedzy wraz z umiejętnością posługiwania się nią w praktyce, jak również rozwijanie zdolności i zainteresowań umysłowych”. Ten sam autor podaje także bardziej skondensowaną definicję terminu metoda, uznając, że metoda nauczania to „systematycznie stosowany sposób pracy nauczyciela z uczniami, umożliwiający osiągnięcie celów kształcenia” [Okoń W. 1987, s. 174].

W. Zaczyński [1977, s. 421] definiuje metodę nauczania jako „celowo i systematycznie stosowany sposób kierowania pracą uczniów w procesie dydaktycznym, użyty ze świadomością możliwości jego zastosowania”.

Natomiast K. Kruszewski [1992, s. 133] określa metody nauczania jako „czynności nauczyciela, dzięki którym wprowadza on do lekcji wiadomości i kieruje ich obiegiem” po czym dodaje, że mogą się one „toczyć według rozmaitych wzorców”.

Z kolei Cz. Maziarz [1977, s. 373] w odniesieniu do edukacji dorosłych posługuje się terminem „metoda pracy oświatowej”, którą rozumie jako „określony sposób pracy nauczającego i uczących się, obejmujący pewien dobrany zespół czynności dydaktycznych umożliwiający uczącym się przyswojenie nowej wiedzy, umiejętności, nawyków oraz kształtujący zdolności, poglądy i zainteresowania”. Podobnie definiuje metodę pracy oświatowej z dorosłymi F. Urbańczyk [1973].

W stosownej literaturze dydaktycznej znaleźć można różne podziały metod, dlatego że ich autorzy stosują odmienne kryteria klasyfikacyjne. Wśród stosowa-

nych kryteriów brano pod uwagę źródła wiedzy, rolę nauczających i uczących się oraz stopień aktywności uczących się [Kuźma J. 1988, s. 4].

Dobór metod nauczania

Do czynników determinujących wybór metody nauczania zalicza się na ogół:

- a) czynnik ludzki (uczeń, nauczyciel),
- b) cele dydaktyczne zajęć,
- c) treści nauczania,
- d) bazę dydaktyczną [Zaczyński W. 1974, s. 421].

W celu zbadania efektywności poszczególnych metod nauczyciel winien opracować odpowiedni zestaw kryteriów, które pozwolą ocenić daną metodę nauczania.

Najprostszym sposobem analizowania efektywności poszczególnych metod jest przygotowanie odpowiedniego zestawu pytań pod adresem danej metody, które pozwolą stosownie ocenić jej przydatność w procesie dydaktycznym. W takim zestawie analizującym metodę kształcenia mogą znaleźć się – przykładowo – następujące pytania:

- Czy metoda stymuluje i rozwija proces samodzielnego myślenia i działania?
- Czy metoda stymuluje i rozwija zainteresowania?
- Czy metoda jest skuteczna w zakresie zdobywania: wiadomości, umiejętności i kształtowania postaw?
- Czy metoda aktywizuje i motywuje do dalszych działań?
- Czy metoda umożliwia uczącemu się ocenić czynione przez siebie postępy?
- Jaki narzuca styl pracy ucznia i nauczyciela?
- Czy umożliwia dostrzec kluczowe zależności między poszczególnymi etapami działań ucznia i do czego zmierza jego działanie?
- Czy wyzwolone siły emocjonalne w trakcie stosowania danej metody mogą być przeszkodą, czy też elementem wzmacniającym nauczanie i uczenie się?
- Czy metoda sprzyja łatwemu ocenianiu pracy uczniów?
- Czy uczniowie będą współpracować czy rywalizować przy zastosowaniu danej metody?
- Czy metoda determinuje uwarunkowania społeczne pracy uczniów (forma pracy jednostkowa lub grupowa, zwiększa więzi i zaufanie, włącza środowisko)?
- Czy zastosowanie danej metody wymaga niestandardowych środków dydaktycznych?
- Czy metoda jest czasochłonna?

Sprecyzowane jasno cele dydaktyczne oraz przyporządkowane im czynności ucznia lub nauczyciela mogą także ułatwić nauczycielowi dobór odpowiedniej me-

tody i jej wykorzysta - nie w procesie kształcenia. Poniżej zostały zaprezentowane cele dydaktyczne, do których dobrano odpowiednie metody (por. schemat 1).

Schemat 1

Współzależność metod z celami nauczania

Cele	Czynności	Metody
przekazanie nowych wiadomości w sposób usystematyzowany	ślucham, notuję, zapamiętuję	wykład, odczyt, film
preferowanie samodzielnych sposobów działania (łączenie teorii z praktyką)	analizuję, opracowuję, strategię, oceniam, działam	metoda projektów, metoda przypadków, różne ćwiczenia
aktywizowanie wysiłku intelektualnego (rewizja poglądów ocen, przekonań i postaw)	ślucham, analizuję, prezentuję poglądy i je weryfikuję	dyskusja
rozwijanie wyobraźni i umiejętności komunikowania się, formułowanie hipotez, prowadzenie kontroli zaplanowanych zadań	zbieram informacje, opracowuję strategię, przewiduję, podejmuję decyzje, kontroluję	burza mózgów, metoda projektów
rozwijanie przedsięwzięć o charakterze interdyscyplinarnym i integrującym grupę, klasy lub szkoły	zbieram informacje, opracowuję strategię, podejmuję decyzje i je weryfikuję	różne ćwiczenia, zajęcia praktyczne, praktyka produkcyjna
rozwijanie różnych umiejętności praktycznych	analizuję, odtwarzam, wykonuję, porządkuję, kontroluję	różne ćwiczenia, zajęcia praktyczne, praktyka produkcyjna
kształtowanie uczuć patriotycznych i zamiłowania do przyrody	ślucham, oglądam, notuję, analizuję, prezentuję poglądy i je weryfikuję	wycieczka
utrwalanie wiedzy	czytam, ślucham, notuję, powtarzam, analizuję	praca z tekstem
sprawdzanie wiadomości	czytam, analizuję, wykonuję polecenia	różne odmiany testów

Metoda projektów

Metoda projektów była wykorzystywana w procesie dydaktycznym w Polsce praktycznie już w 1921 roku przez Michała Sjudaka, we wsi Turkowicze na Wołyniu oraz w Szkole Ćwiczeń przy Państwowym Seminarium Nauczycielskim Żeńskim im. E. Orzeszkowej w Warszawie [Nowacki T. 1995].

Natomiast w literaturze światowej metoda ta została upowszechniona za sprawą Johna Alfreda Stevensona, który w 1930 roku opublikował książkę pt. „Metoda projektów”.

Wielopłaszczyznowe kontakty Polski z krajami Unii Europejskiej spowodowały, że w różnych dziedzinach życia naukowego, gospodarczego i społecznego zaczęto współpracować z partnerami zagranicznymi i jednocześnie tworzyć wspólne projekty, które musiały spełniać określone wymagania formalne, merytoryczne i przechodziły stosowne procedury weryfikacyjne. Nadmienię, że między-

narodowe programy wspierające życie gospodarcze w Polsce preferowały te projekty, które obejmowały swym zasięgiem liczne podmioty i trwały kilka lat. Z tych względów metoda projektów zyskała w różnych dziedzinach życia odpowiednią rangę i wzbudziła duże zainteresowanie, gdyż za dobrze opracowanym projektem, potencjalnie kryły się znaczące środki finansowe, które mogły zdecydować o przyszłości danej społeczności lokalnej.

Gdy chodzi o wdrażanie tej metody do praktyki szkolnej, to nie miała ona szans mocnego zakotwiczenia się w latach dziewięćdziesiątych w polskich szkołach i nie będzie ona powszechną w obecnie reformującym się szkolnictwie, z uwagi na liczne niedoskonałości i ograniczenia finansowe i prawne. Natomiast w szkolnictwie policealnym i wyższym oraz w kształceniu dorosłych będzie ona kluczową metodą w procesie kształcenia, samokształcenia, doksztalcenia i doskonalenia.

Według E. Goźlińskiej [1997, s. 112] projekt (metoda projektów) „realizowany jest w dłuższym okresie (kilka tygodni, semestr, rok) przez grupę uczniów (projekty grupowe, klasowe, międzyklasowe i międzyszkolne”, ale jednocześnie zastrzega się ona, że mogą być projekty indywidualne, które do niedawna w praktyce pedagogicznej były określane najczęściej jako tzw. „prace dyplomowe”.

Charakterystycznymi cechami tej metody są:

- jasno określone cele,
- wyznaczone są etapy i sposoby (metody pracy) realizacji poszczególnych celów oraz terminy ich zakończenia,
- w trakcie ich realizacji wykorzystywane są odpowiednie środki,
- za każdy etap, jak i za całość są odpowiedzialne określone osoby (wyraźna jest hierarchia odpowiedzialności),
- uczestnicy projektu pracują samodzielnie i na własną odpowiedzialność,
- poszczególne elementy projektu mają ustalone kryteria ich oceny,
- czasami projekt może zawierać specjalną klauzulę, której naruszenie może prowadzić do upadku projektu,
- rezultaty projektu są prezentowane publicznie np. w klasie, w szkole lub przed lokalną społecznością, itp.

W trakcie realizacji poszczególnych faz projektu (planowania i opracowywania szczegółów jego realizacji oraz oceniania) uczestnicy projektu uczą się wielu umiejętności m.in.:

- dostrzegania i precyzowania problemów,
- formułowania celów,
- planowania pracy w grupie i selektywnego jej przydzielania poszczególnym uczestnikom zespołu,
- korzystania z różnych źródeł informacji i analizowania jej przydatności do poszczególnych ogniw projektu oraz odpowiedniego jej prezentowania (tabele, wykresy, diagramy, modele; itp.),

- precyzowania opinii oraz krytycznego ich analizowania,
- przygotowywania i prezentowania rezultatów projektu na forum publicznym,
- formułowania wniosków,
- podejmowania decyzji,
- rozwiązywania sytuacji konfliktowych,
- wyrabiania samokrytycyzmu,
- rozwijania działań prospołecznych (współpraca, integracja, samorządność).

Osoby podejmujące się tworzenia dowolnego projektu winny cechować się:

- interdyscyplinarną wiedzą,
- pewnym doświadczeniem teoretycznym i praktycznym,
- umiejętnością pracy w grupie,
- dążeniem do zmiany rzeczywistości,
- umiejętnością oceniania i podejmowania ryzyka,
- szybkim podejmowaniem decyzji.

Istotnym jest też uzasadnienie celowości wyboru metody projektu poprzez przygotowanie listy kluczowych pytań, które ułatwią odkryć słabe i mocne strony oraz szanse i możliwości przedsięwzięć podejmowanych w ramach projektu. Poniżej prezentowane są przykładowe pytania, które mogą pomóc w obiektywnej ocenie projektu.

1. Dlaczego wybrałeś metodę projektu?
2. Czy projekt będzie indywidualny, czy grupowy?
3. Jaki charakter mają mieć grupy uczestniczące w projekcie, rywalizujący czy współpracujący?
4. Jakie cele ma osiągnąć realizowany projekt?
5. Kto będzie odbiorcą projektu?
6. Gdzie i w jakich warunkach będzie realizowany projekt?
7. Jakie będą etapy (fazy) projektu i terminy ich realizacji?
8. Kto będzie odpowiedzialny za poszczególne etapy i całość projektu?
9. Kto będzie koordynował realizację całego projektu?
10. Kto i kiedy będzie prezentował efekty projektu i przedstawi końcowy raport o realizacji projektu?
11. Kto będzie wspierał merytorycznie i finansowo projekt?
12. Kto i w jaki sposób przeprowadzi ewaluację projektu?
13. Jaka ma być dokumentacja projektu?
14. Kto i w jakiej formie podpisze zobowiązania (kontrakt) uczestników projektu?

Wyróżnia się następujące etapy projektu:

A. Zainicjowanie, tworzenie i wybór projektu:

- poinformowanie zainteresowanych, na czym polega tworzenie projektu,
- wskazanie dziedzin mogących się znaleźć w obszarze przyszłego projektu,
- wybór tematów projektu np. w drodze konkursu,
- określenie ramowego planu realizacji projektu, wraz z terminami jego wykonania.

B. Dobór uczestników programu:

- podział na grupy.

C. Opis projektu:

- szczegółowy temat projektu,
- cele główne i operacyjne projektu,
- forma realizacji oraz prezentacji projektu (np. audycja, inscenizacja, wystawa, itp.),
- plan realizacji.

D. Przydział zadań poszczególnym uczestnikom projektu i spisanie kontraktu

W kontrakcie winny znaleźć się następujące dane:

- temat projektu,
- opis projektu (struktura),
- formy wykonania poszczególnych elementów projektu,
- terminy wykonania i prezentacji elementów projektu,
- przydział zadań dla poszczególnych uczestników projektu,
- terminy konsultacji ze specjalistami,
- raport i jego prezentacja,
- kryteria oceny projektu,
- źródła informacji z których korzystano przy tworzeniu projektu.

E. Wykonanie projektu - uczestnicy:

- realizują poszczególne zadania zgodnie z przyjętym harmonogramem,
- przeprowadzają konsultacje ze specjalistami,
- dokonują oceny poszczególnych etapów,
- przygotowują sprawozdania,
- tworzą ostateczny raport.

F. Prezentacja projektu:

Forma prezentacji projektu winna być:

- opisana w kontrakcie,
- mieć charakter uroczysty,
- adresowana do szerokiego grona społecznego,
- łatwa w odbiorze,
- zawierać listę korzyści, efektów, itp.,

- kluczowe efekty projektu zaprezentować w formie plakatu, folderu lub broszury,
- na prezentację koniecznie zaprosić osoby, które wspierały projekt.

G. Ocena projektu:

Najlepiej do tego celu służy tzw. ogólny arkusz oceny projektu (zał. nr 1) lub jego poszczególnych części. Ponadto dobrze jest wprowadzić samoocenę dokonywaną przez poszczególnych uczestników projektu, a później elementy i cały projekt poddać ocenie specjalnej komisji powołanej spośród uczestników projektu (np. koordynatorów poszczególnych części projektu). Należy podkreślić, że ocenie winny bezwzględnie podlegać następujące części projektu:

- praca poszczególnych grup,
- projekt,
- sposób prezentacji projektu,
- końcowy raport.

Wnioski:

1. Przystępując do realizacji procesu kształcenia określonych osób, należy w pierwszej kolejności precyzyjnie określić ich cele i czynności dydaktyczne, a następnie dokonać doboru odpowiednich metod kształcenia.
2. W procesie kształcenia dobór metod nauczania determinowany jest przyjętą przez nauczającego strategią i formą, a także czynnikiem ludzkim, celami i treściami kształcenia oraz stanem bazy dydaktycznej danej placówki edukacyjnej.
3. Znakomita większość autorów definiujących termin „metoda nauczania” jest zgodna, że jest to „systematyczny sposób pracy nauczyciela z uczniami”, który może przebiegać według różnych standardów, w celu osiągnięcia założonych priorytetów.
4. Efektywność danej metody można łatwo ocenić poprzez dokonanie stosownej analizy, wykorzystując odpowiednio przygotowany zestaw pytań pod jej adresem.
5. Dużą rolę w procesie aktywizacji uczniów (słuchaczy) w trakcie kształcenia może odegrać metoda projektów, pod warunkiem, że nauczający i jego podopieczni zostaną wcześniej zapoznani z tą metodą, będą dysponować pełnym zestawem środków dydaktycznych oraz ich projekt zyska poparcie szerokiego środowiska.
6. Przy realizacji każdego zadania metodą projektu należy ustalić kluczowe cele i przy pełnym zaangażowaniu wszystkich uczestników projektu oraz ciągłej ewaluacji poszczególnych etapów projektu, winno się je wykonywać w określonych terminach (według wyznaczonego harmonogramu czynności).

7. Wyniki projektu należy prezentować na szerokim forum i przy pełnym zaangażowaniu całego środowiska, w którym był realizowany projekt.

Załącznik nr 1.

Propozycja arkusza oceny projektu.

1. Temat projektu
2. Grupa
3. Termin oceny
4. Etapy realizacji projektu i ich cechy (ocena np. w punktach)
 - A. Temat projektu:**
 - poprawność sformułowania tematu,
 - innowacyjność projektu,
 - jasne określenie celów projektu.
 - B. Zbieranie i opracowywanie materiałów:**
 - dobór źródeł informacji,
 - selekcja i przetwarzanie informacji,
 - stopień przedsiębiorczości w projekcie,
 - harmonogram czynności i jego przestrzeganie.
 - C. Prezentacja projektu:**
 - procent zrealizowanych celów,
 - czas prezentacji i jego efektywne wykorzystanie,
 - struktura prezentacji,
 - stosowanie właściwej terminologii,
 - estetyka prezentacji (bogactwo środków dydaktycznych),
 - stopień zainteresowania słuchaczy.
 - D. Raport:**
 - struktura opracowania,
 - poprawność stylistyczna i gramatyczna,
 - stopień wykorzystania komputera, wideo, filmu, itp.,
 - szata graficzna projektu (diagramy, wykresy, mapy, plany, fotografie, ulotki, afisze, obrazy, itp.).
 - E. Praca uczestników projektu:**
 - zaangażowanie członków grup i ich koordynatorów,
 - przepływ informacji,
 - konflikty i ich rozwiązywanie,
 - podejmowanie decyzji,
 - samoocena postępów w pracy,
 - terminowość wykonywanych prac.

LITERATURA

1. Goźlińska E. (1997): Metoda projektów. [w:] Reforma kształcenia zawodowego. CODN Brwinów.
2. Kruszewski K. (1992): Metodyka nauczania. [w:] Sztuka nauczania. Czynności nauczyciela. CODN Brwinów, s.133-163.
3. Kuźma J. (1988): Metody kształcenia i samokształcenia dorosłych. CODN Brwinów, s. 4.
4. Maziarz Cz. (1977): Andragogika rolnicza. PWN, Warszawa, s.373.
5. Nowacki T. (1995): O metodzie projektów. CODN, Warszawa.
6. Okoń W. (1970): Zarys dydaktyki ogólnej. Wersja programowana. PZWS, Warszawa, s.194.
7. Okoń W. (1987): Słownik pedagogiczny. PWN, Warszawa, s.174-175.
8. Urbańczyk F. (1973): Dydaktyka dorosłych. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk.
9. Zaczynski W. (1977): Metody nauczania. [w:] Pedagogika. Red.: Godlewski M., Krawcewicz S., Wujek T., CODN Brwinów, s. 420-439.

WINCENTY WRZEŚNIEWSKI

DOBÓR METOD NAUCZANIA W PROCESIE KSZTAŁCENIA Z OMÓWIENIEM METODY PROJEKTU

STRESZCZENIE

Autor przedstawia różne definicje terminu „metoda” prezentowane w polskiej literaturze pedagogicznej. Następnie charakteryzuje dobór metod nauczania w odniesieniu do realizowanych celów dydaktycznych i czynności słuchacza na zajęciach oraz szczegółowo omawia metodę projektów.

WINCENTY WRZEŚNIEWSKI

SELECTION OF TEACHING METHODS IN THE PROCESS OF EDUCATION WITH PRESENTATION OF A PROJECT METHOD

SUMMARY

The author presents different definitions of the conception of method which are used in Polish pedagogical literature. Then the characterizes the selection of teaching methods in relation to didactic objectives and a learner's activities during classes and also gives a detailed presentation of a project method.